

בִּי תִשְׁפֹּט עַמִּים מִיִּשְׂרָאֵל / תהילים פרק ס"ז

שאול יונתן וינגורט

הברכה לעם ישראל משפיעה על העולם כולו. במעטפת המזמור מתקיים הברכה והארת הפנים לישראל, ואילו במרכז המזמור העמים והלאומים נשפטים ביושר. לא תמיד הברכה אלינו היא בשם הוי', ולפעמים רק בטבע רואים את הברכה – אך תמיד יכולים גם העמים להודות ולשמוח.

זהו מזמור קצר, בן 49 מילים בסך הכל, מלבד הכתובת: **לְמַנְצַח בְּנִגִּינַת מְזֻמָּר שִׁיר**, ובכל זאת ניתן למצוא בו פתיחה, מוקד וסיום.

מזמור זה קנה את מקומו בסידור התפילה בימי ספירת העומר, בכל יום ויום אנו מכוונים ומתקדמים שלב נוסף במזמור הזה.

הפרק פותח ומסיים בפסוקים בהם הדוברים הם "אנחנו", בגוף ראשון רבים, והדיבור בהם נראה כהבעת משאלה או תקווה. אין בפסוקים אלו פניה ישירה לקב"ה, אשר נזכר בהם בלשון נסתר, וגם לא פניה אל הסובבים. פתיחת המזמור היא בתקווה: **אֱ-לֹהִים יִחַנְּנוּ וַיְבָרְכֵנוּ, יֵאָר פָּנָיו אֶתְּנוּ. וְהַסִּיּוֹם הוּא מַעֵין הַפְּתִיחָה: יְבָרְכֵנוּ אֱ-לֹהִים אֱ-לֹהֵינוּ. יְבָרְכֵנוּ אֱ-לֹהִים וְגו'.**

לתקווה שחותמת את המזמור: **וַיִּירָאוּ אֶתְּנוּ כָּל אֶפְסֵי אָרֶץ**, אין מקבילה בפסוק הראשון, אך נראה שיש לראות את המקבילה שלה בפסוק השני, באותן מילים שמתייחסות אל א-להים כנוכח: **לְדַעַת בְּאָרֶץ דְּרָכָה, בְּכָל גּוֹיִם יְשׁוּעָתָךְ.** התפילה שנאמרת בפתיחה היא, שכל הגויים ידעו את דרך ה', ואילו בחתימה מדובר על כך שכל אפסי הארץ ייראו מה'. אם כן, פתיחת המזמור וחתימתו מתייחסות לתקווה שתבוא ברכה והארת פני א-להים לעם ישראל, ומתוך כך גם שאר הגויים עתידים לדעת את דרך ה' וליראה אותו.

את המילים: **אָרֶץ נִתְּנָה יְבוּלָה** שבחתימה, יש לפרש כהוכחה וכביטוי לברכת ה'. מעתה, ניתן לראות במילים **יֵאָר פָּנָיו אֶתְּנוּ** שבפתיחת המזמור את המקבילה למילים אלו, וכך נראה שפירש

(א) **לְמַנְצַח בְּנִגִּינַת מְזֻמָּר שִׁיר.**

(ב) **אֱ-לֹהִים יִחַנְּנוּ וַיְבָרְכֵנוּ, יֵאָר פָּנָיו אֶתְּנוּ. סְלָה.**

(ג) **לְדַעַת בְּאָרֶץ דְּרָכָה, בְּכָל גּוֹיִם יְשׁוּעָתָךְ.**

(ד) **יְדוּדָךְ עַמִּים אֱ-לֹהִים**

יְדוּדָךְ עַמִּים כָּלֵם.

(ה) **יְשַׁמְחוּ וַיְרַנְּנוּ לְאֻמִּים**

בִּי תִשְׁפֹּט עַמִּים מִיִּשְׂרָאֵל

וְלְאֻמִּים בְּאָרֶץ תִּנְחַם. סְלָה.

(ו) **יְדוּדָךְ עַמִּים אֱ-לֹהִים**

יְדוּדָךְ עַמִּים כָּלֵם.

(ז) **אָרֶץ נִתְּנָה יְבוּלָה, יְבָרְכֵנוּ אֱ-לֹהִים אֱ-לֹהֵינוּ.**

(ח) **יְבָרְכֵנוּ אֱ-לֹהִים, וַיִּירָאוּ אֶתְּנוּ כָּל אֶפְסֵי אָרֶץ.**

רש"י באומר: "יָאֵר פָּנָיו – להראות פנים שוחקות, לתת טל ומטר". ויש להוסיף, שבפתיחה נאמר לְדַעַת בְּאֶרֶץ דְּרָכָה, וידיעת הארץ מובילה לפקידתה, שהיא: אֶרֶץ נִתְנָה יְבוּלָה.

לסיכום, במעטפת המזמור מצויים שני הפסוקים הראשונים מול שני הפסוקים האחרונים, ובהם התקווה לברכת אֱלֹהִים אֵלֵינוּ, וכאשר היא תתממש, ידעו כל הגויים את ישועת ה' ודרכיו, וייראו אותו כל אפסי ארץ.

מרכז הפרק הוא בשלשה פסוקים. הפסוק שנכפל כאן הוא: יְדוּדָה עַמִּים אֱלֹהִים יְדוּדָה עַמִּים כָּלָם, ובתווך עומד הפסוק: יִשְׁמְחוּ וִירְנְנוּ לְאֲמִים, כִּי תִשְׁפֹּט עַמִּים מִיִּשְׂרָאֵל, וְלְאֲמִים בְּאֶרֶץ תִּגְחֶם. סְלָה. נשים לב, שבכל אחת מן הצלעות בפסוקים אלו חוזרת ההתייחסות אל הגויים, ושבע פעמים חוזרים על מילה המתייחסת אליהם: עַמִּים, עַמִּים, לְאֲמִים, עַמִּים, וְלְאֲמִים, עַמִּים, עַמִּים. דווקא בפסוקים אלו הפניה היא בדיבור ישיר ונוכח לאֱלֹהִים, אך הם אינם מתייחסים בכלל לתפקיד שלנו ולעבודתנו, אלא למה שיקרה לכל העמים והלאומים.

מרכז המזמור שלנו הוא מעין מה שמופיע בנבואה על משפט העמים שיתקיים באחרית הימים (מיכה ד, א-ג. ומעין זה ישעיהו ב, א-ג): וְהָיָה בְּאַחֲרֵית הַיָּמִים יְהִיָה הַר בֵּית ה' נֶכֶן בְּרֹאשׁ הַהָרִים, וְנִשָּׂא הוּא מִגְּבְעוֹת, וְנִהְרָוּ עָלָיו עַמִּים. וְהָלְכוּ גוֹיִם רַבִּים, וְאָמְרוּ לָכוּ וְנַעֲלָה אֵל הַר ה', וְאָל בֵּית אֱלֹהֵי יַעֲקֹב, וְיִוְרְנוּ מִדְּרָכָיו וְנִלְכָה בְּאַרְחֵתָיו, כִּי מִצִּיּוֹן תֵּצֵא תוֹרָה וְדָבַר ה' מִירוּשָׁלַם. וְשָׁפַט בֵּין עַמִּים רַבִּים, וְהוֹכִיחַ לְגוֹיִם עֲצָמִים עַד רְחוֹק, וְכָתַתוּ חֲרֻבְתֵיהֶם לְאֲתִים וְחִנִּיתֵיהֶם לְמִזְמֵרוֹת, לֹא יִשְׂאוּ גוֹי אֵל גוֹי חָרָב וְלֹא יִלְמְדוּן עוֹד מִלְחָמָה.

<<<

מהו היחס בין ישראל לעמים במזמור שלנו? מדוע במעטפת הפרק הברכה לעם ישראל היא העיקר, והגויים רק רואים ויראים, ואילו במוקד הפרק ההתייחסות היא דווקא אל העמים כָּלָם ולתפקידם, ועם ישראל איננו בא לידי ביטוי כלל?

יחסי ישראל והעמים באים לידי ביטוי במקומות רבים בתנ"ך, ומצאנו גם מקומות בהם הגויים מהללים את ה' דווקא כאשר הוא מברך אותנו, וכגון במזמור הקצר: הִלְלוּ אֵת ה' כָּל גוֹיִם, שִׁבְחוּהוּ כָּל הָאֲמִים. כִּי גָבַר עָלֵינוּ חֶסֶדְו, וְאָמַת ה' לְעוֹלָם הִלְלוּיָהּ (קיו, א-ב). אם כן, אין אנו מצביעים על קושי בהבנת המזמור, שנובע מעצם החיבור בין מה שקורה לעם ישראל ומה שקורה לגויים, אלא בשאלה מהי מטרת המזמור שלנו, וכיצד יש להעמיק דרכו בהבנת היחס שבין ישראל לעמים.

נפתח בפסוקים שנוגעים למפגש בין יעקב ועשו, והם מסמלים את המפגש הראשון בין ישראל והעמים. פרשיית המסורה שפותחת את פרשת וישלח כוללת 47 פסוקים (בראשית לב, ד – לג, יז), ונראה כי היא נחלקת לשני חלקים וערוכה בתבנית קונצנטרית. 19 פסוקים מתארים את ההכנות למפגש עם עשו (לב, ד-כב) והם מסתיימים בכך שיעקב לן בלילה ההוא במחנה, 9 פסוקים מתארים את מאורעות הלילה (לב, כג-לא) ובמרכזם המאבק בין יעקב לאיש, ו-19 פסוקים מתארים את היום למחרת בו התרחש המפגש עם עשו (לב, לב-לג – לג, א-יז).

התייחסות למאורעות הלילה כמרכז הסיפור מבהירה את הפער האדיר בין הציפייה המתוחה למלחמה בין האחים שהיתה בחלק הראשון של הסיפור, לבין המפגש הלבבי שהתרחש בסופו של דבר בחלק השני של הסיפור – המלחמה הוכרעה במאבקו של יעקב עם האיש – שרו של עשו. לאחר המאבק עם האיש, יכלו עשו ויעקב להיפגש כשני אחים אוהבים, שכן שרו של עשו ברח את יעקב והודה לו על הברכות שנטל מיצחק.

ניתן להשוות את הפתיחה לפרשה, שכוללת שליחת מלאכים לעשו בארץ שעיר ויציאתו לקראת יעקב עם ארבע מאות איש, לפיזור הדמויות שבסופה, הכולל גם הצעה של עשו להציג עם יעקב מהאנשים אשר איתו (השווה ניתוח זה של הפרשייה לניתוחו של הרב סמט, 'עיונים בפרשיות התורה' סדרה ראשונה, ח"א עמ' 89 ואילך, והבוחר יבחר).

בסוף הלילה, כאשר שרו של עשו מבקש: שְׁלַחְנִי כִּי עָלָה הַשָּׁחַר, אומר לו יעקב: לֹא אֲשַׁלְּחֶךָ, כִּי אִם בְּרַכְתָּנִי. הברכה שקיבל

היתה: לא יעקב יאמר עוד שמך כי אם ישראל, כי שרית עם אלהים ועם אנשים ותוכל, ובמענה לבקשה: הגידה נא שמך, השיב המלאך: למה זה תשא לְשִׁמִּי? ויברך אתו שם. כאן מופיע שם המקום: ויקרא יעקב שם המקום פניאל, כי ראיתי אלהים פנים אל פנים ותנצל נפשי.

עיון בהתרחשות זו מצביע על קשרים מרובים למזמור שלנו. פתיחת המזמור: אלהים יחננו ויברכנו, יאר פניו אתנו סלה, מזכירה את ראיית אלהים פנים אל פנים, ואת בקשת הברכה משרו של עשו. גם במפגש שבין יעקב לעשו שבא לאחר מכן, מזכיר יעקב את המפגש עם המלאך ואומר לו: כי על פן ראיתי פניך פראת פני אלהים ותרצני, ועל כן הוא מפציר בעשו: קח נא את ברכת אשר הבאת לך, כי חנני אלהים וכי יש לי כל. מעתה, ברור שאלהים חנן את יעקב, וגם ברך אותו והאיר את פניו אליו.

כיצד יש להבין לפי זה את הפסוקים במוקד המזמור, המתייחסים להודאת העמים כולם? ייתכן שיש כאן הודאה והכרה בכך שישראל ראויים לברכה, וכפי שפירש רש"י על דברי עשו: "אחי, יהי לך אשר לך – כאן הודה לו על הברכות". הברכות אותן קיבל יעקב במרמה, ועשו לא הודה לו עליהן עד עתה הן: ויתן לך האלהים מטל השמים ומשמני הארץ ורב דגן ותירש (בראשית כז, ח). אם כן, ניתן לראות בפסוקים שחותרים את המזמור שלנו: ארץ נתנה יכולה וגו', מימוש של הברכות הללו.

ונראה, שלא לחינם אומר רש"י על דברי יעקב: "ואני אתנהלה לאטי וגו' עד אשר אבא אל אדני שעירה – ואימתי ילך? בימי המשיח, שנאמר: ועלו מושיעים בהר ציון לשפוט את הר עשו (עובדיה א, כא)". ואכן, זהו מוקד המזמור שלנו: כי תשפט עמים מישראל, והוא מתקיים בזמן בו "והיה העקב למישור" (ישעיהו מ, ד), ולא יעקב נקרא שמו, כי אם ישראל וישורון.

«««

דמיון נוסף למזמור שלנו ניתן למצוא בברכת כהנים: "כה תברכו את בני ישראל אמור להם. יברכה ה' וישמרך. יאר ה' פניו אליך ויחננה. ישא ה' פניו אליך וישם לך שלום" (במדבר ו, כג-כו). אמנם, במזמור שלנו מופיע שם אלהים, בעוד ברכת כהנים היא בשם הוי', אך המשותף להם הוא התקווה שמופיעה בפתיחת המזמור שלנו: אלהים יחננו ויברכנו, יאר פניו אתנו סלה.

כך הוא במדרש תהילים: "בברכה שמברכין בניך, יברכה יאר ישא, ואף אתה ברכם כך, שנאמר: אלהים יחננו ויברכנו", וזו לשון הרש"ר הירש בפירושו על ברכת כהנים (במדבר ו, כה): "הארת עיני ישראל לראות את "דרך ה'" בארץ ("דרך ה'" כולל גם את דרך ההנהגה האלוהית וגם את דרך החובה שה' ציוונו ללכת בה), היא אמצעי להארת עיני כלל האנושות; ובלשון המשורר: אלהים יחננו ויברכנו וגו'. המזמור כולו הוא פירוש לפסוק שלנו".

ויש להעיר, שישנם סידורים בהם מצוייר המזמור שלנו בתבנית המנורה: שבעה פסוקים, שמחולקים לששה קנים המאירים אל מול פני המנורה. בפסוק הראשון והשביעי ישנם 7 מילים, בפסוק השני והשישי יש 6 מילים, הפסוק השלישי והחמישי עם 6 מילים זהות, והפסוק המרכזי הוא הארוך יותר, ובו עצמו יש 11 מילים, ו-49 אותיות. נראה, כי הדמיון למנורה מכוון אף הוא לברכת הכהנים, והכהן מעלה את הנרות אל מול פני המנורה, כאשר הוא מברך את עמו ישראל באהבה.

האם ניתן למצוא קשר בין ברכת כהנים עצמה ליחסי ישראל והעמים, או שזו ברכה המיוחדת לישראל בלי קשר אל הגויים?

בספרי (פרשת נשא, מ) דרשו: "יברכה ה', בברכה המפורשת בתורה, וכן הוא אומר: ברוך אתה בעיר וברוך אתה בשדה וגו' ברוך טנאך ומשאריתך, ברוך אתה בבואך וברוך אתה בצאתך, ובאו עליך כל הברכות האלה והשיגוך. אימתי? כי תשמע בקול ה' אלהיך". ציטוט זה מפרשת כי תבוא מעורר אותנו לבחון את כל פרשת הברכות, אשר פותחת במילים: ונתנה ה' אליה עילון על כל גויי הארץ (דברים כח, איד).

העליונות של ישראל על כל הגויים, באה לידי ביטוי בברכות המרובות שאנו נקבל כאשר נשמע בקול ה': "ובאו עליך כל הברכות האלה והשיגך, כי תשמע בקול ה' אלהיך. ברוך אתה בעיר וברוך אתה בשדה. ברוך פרי בטנה ופרי אדמתה וגו'. ותן

ה' אֶת אֵיבֵיהֶם הִקְמִים עֲלֵיהֶם נִגְפִים לְפָנָיו, בְּדֶרֶךְ אַחַד יֵצְאוּ אֲלֵיהֶם וּבְשִׁבְעָה דְרָכִים יָנוּסוּ לְפָנָיו. יְצוּ ה' אֶתְךָ אֶת הַבְּרָכָה בְּאֶסְמֶיךָ וּבְכָל מִשְׁלַח יָדָהּ, וּבְרָכָה בְּאֶרֶץ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ. יִקְיֶמְךָ ה' לֹא לְעַם קָדוֹשׁ כְּאֲשֶׁר נִשְׁבַּע לָךְ, כִּי תִשְׁמַר אֶת מִצְוֹת ה' אֱלֹהֶיךָ וְהִלַּכְתָּ בְּדַרְכָיו. וְרָאוּ כָּל עַמֵי הָאָרֶץ כִּי שֵׁם ה' נִקְרָא עֲלֵיךָ וַיֵּרְאוּ מִמֶּךָ וְגו'. יִפְתַּח ה' לָךְ אֶת אוֹצְרוֹ הַטּוֹב, אֶת הַשָּׁמַיִם, לְתֵת מָטָר אֲרֻצָּה בְּעֵתוֹ וּלְבָרֶךְ אֶת כָּל מַעֲשֵׂה יָדָהּ, וְהִלְוִיתָ גוֹיִם רַבִּים וְאֶתְהָ לֹא תִלְוֶה. וּנְתַנֶּה ה' לְרֹאשׁ וְלֹא לְזִנְב, וְהִיִּיתָ רַק לְמַעַלָּה וְלֹא תִהְיֶה לְמַטָּה, כִּי תִשְׁמַע אֶל מִצְוֹת ה' אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה הַיּוֹם לְשָׁמֵר וּלְעֲשׂוֹת...".

בפתיחה ובחתימה של המזמור שלנו ישנו הד ברור לכל הברכות הללו: ה' מברך אותנו, ואנו הולכים בדרכי ה', אז יודעו בארץ דרכיו של ה' ובכל הגויים תתגלה ישועתו, הארץ תתן את יכולה, וכל עמי הארץ יראו מאתנו. כאשר אנו עושים את תפקידנו כראוי, הברכות באות עלינו, והגויים מכירים בגדולת ה' ויראים ממנו.

כך במישור הלאומי, וכך גם במישור הפרטי, כדרשת חכמים: "ואהבת את ה' אֱלֹהֶיךָ (דברים ו, ה) – שיהא שם שמים מתאהב על ירך, שיהא קורא ושונה ומשמש תלמידי חכמים, ויהא משאו ומתנו בנחת עם הבריות, מה הבריות אומרות עליו? אשרי אביו שלמדו תורה, אשרי רבו שלמדו תורה. אוי להם לבריות שלא למדו תורה. פלוני שלמדו תורה, ראו כמה נאים דרכיו, כמה מתוקנים מעשיו..." (יומא פו, א).

<<<

עם הדמיון הרב לברכת כהנים, ניתן להבחין בכך שמוקד המזמור שלנו מתייחס אל הגויים עצמם, ולא ביחסי הגויים וישראל. התייחסות זו אל הגויים איננה רמוזה בברכת כהנים או בברכות שבפרשת כי תבוא.

ניתן להציע כפרשנות למזמור שלנו, שהברכות הגלויות שבברכת כהנים ובפרשת כי תבוא מציבות את עם ישראל כעליון על כל גויי הארץ. ואולם, לא תמיד זהו המצב, ולא תמיד הברכות מתקיימות כפשוטן. לפעמים עלינו להסתפק בתקווה הנסותרת שבמזמור שלנו: אֱלֹהִים יִחַנְנוּ וּיְבָרְכֵנוּ, יָאֵר פָּנָיו אֶתָּנוּ.

האם בתקופה בה ישראל אינם מקבלים את הברכות אין מקום לגויים להכיר באמת? מרכז המזמור שלנו, שפונה אל הגויים, מציב להם גם בתקופה של הסתר פנים לעם ישראל להודות ולהכיר באמת. אפילו כאשר ההקשר כולו הוא בשם אֱלֹהִים, בגי' הטבע, יכול עשו להודות על הברכות ולומר: אָחִי, יְהִי לָךְ אֲשֶׁר לָךְ.

במזמור כולו מובעת התקווה למילוי הייעוד, והשלמת תיקון העולם. מובן, שהטוב ביותר הוא כאשר עם ישראל יזכו לכל הברכות, ומתוך כך הגויים יכירו בה' ויודו לו. ואולם, הפניית המבט אל מרכזיותם של הגויים בתהליך, והאפשרות של הגויים להודות ולשמוח אפילו כאשר ה' שופט את העמים, מכוונת גם אותנו לראות בתוך ההסתר את ההתקדמות אל הברכה. התקדמות אל היום בו יִהְיֶה ה' אַחַד וְשֵׁמוֹ אַחַד.

להאזנה לשיעור על פרק ס"ז:

peneyhamenora.com/tehilim/67

או חפשו באפליקציות הפורדקאסטים

"שיעורים בספר תהילים".

